

Самур

№ 2 (226) 2010-йисан 27-ФЕВРАЛЬ

1992-йисан январдилай акъатзава

ХОЖАЛЫДИН СЕД

■ Шеумьжуд йис инлай вилик, 1992-йисан 26-февралдиз эрменийри Хожалыдин агъалийрин кьилел дугъуз тежедай хътин Чехи мусибатар гъанай. Эрмени чапхунчийри ина вишералди инсанар, битав хизанар яна къенай, вишералди инсанар есирда къунай. Шегъер кьилей-къилди чукурнай. Абуру азербайжанвийриз къарши авур и вагъшивилер гуьгъуьнлай вири дуньядиз чир хъанай. 2005-йисан 18-февралдиз Америкадин Садхъанвай Штатрин Индиана штатдин векил тир конгрессмен Ден Бартона Делегатрин Палатада авур рахунра АСИШ-дин конгрессдивай Хожалыда гъакъикъатдани Чехи мусибат хъайиди хиве къун тIалабнай. Ада вичин рахунра конкрет фактарал асаслу яз лагъанай: "1992-йисан февралдалди Хожалы Азербайжанда гъевчIи шегъер тир. Къе ам ерли амач. 1992-йисан 26-февралдиз эрменийри ина 613 кас, гъакIни битав хизанар яна къена, 1725 кас есирда къуна, 1000 кас набутарна, 150 кас квахъна."

Ихътин вагъшивилериз рехъ гайи эрменияр Чехи жазадиз лайих я. Къвердавай гъаф улкъвейр ва абурун агъалияр эрменийрин вагъшивилеринни чапхунчивилерин гъавурда хъсандиз акъазва. Абуру Азербайжандин гъахъ кIвалахдик къуьн кутазва. Са гафни авачиз, Дагълух Къарабагъдин месэла гъял хъана кIанзава. И месэладал гъалтайла Азербайжан гъахълу тирди вири дуньядиз ашкара я. Гъавилий алай йисуз дуньядин гъаф улкъвейра Хожалыдин сед кьилди кьейд авуна. Машгъур сиясатчийри эрменийрин вагъшивилер делиралди русвагъна, дуньядин талукъ тешкилатрин вилик Дагълух Къарабагъдин жележ гъял авун, эрменийри чапхуннавай чилер Азербайжандив вахгун патал месэла къарагъарна. Са гафни авачиз, эхирни гъахъ гъалиб жеда, Азербайжанди гъалибвал къазанмишда.

ХАЙИ ЧIАЛАН ИЕСИЯР

Играми "Самур"! Гъамишанда хъиз и гъилердани СтIал Сулейман районда дидед ЧIалан югъ гъаф гурлудаказ кьиле фена. Вири мектебра, карханайра ва тешкилатра дидед ЧIалан мярекатар арадал гъана, выставкаяр, стендар туйкуьрна. Чара-чара тедбитар, конкурсар, концертар, ЧIалан алмирхъ, шаиррихъ ва журналистрихъ галаз гуьруьшар тешкилна.

■ Шуд йис я чи райондин мектебра лезги ЧIалан михивал хуьн ва ам вилик тухун патал конкурсар кьиле физ.Сифте яз и месэла къарагъарайди райондин "Куьредин ярар" медениятдин макан я. Конкурсада гъалибвал къазанмишай мектебриз "Лезги ЧIалан иесияр" тIвар алай диплом гузва. Сифте яз и дипломдиз Кьулан СтIалрин юкъван мектеб лайихлу хъанай. Алай йисан дидед ЧIалан югъ кьиле тухудай вахтунда райондин 8 мектебдин коллектив "Лезги ЧIалан иесияр" дипломдиз лайихлу хъана.

Ризахан МЕГЪАМЕДОВ,
Дагъустан Республика.

ЧЕХИ ГЪАЛИБВИЛИН 65 ЙИС

РИКIЕЛАЙ ТЕФИР ЖЕНГЕР

■ Ватанди Чехи дяведин цIаяр кхахъна 65 йис я. Йисар алатунивай чи бубайрин къагъриманвилерин гелер хъиз амай и тарихди чун вичихъ генани гъаф ялзава. Ингъе алай йисан 9-майдиз вири дуньяди Чехи гъалибвилерин 65 йис гегъеншдиз кьейд ийида.

Маса халкъари хъиз, лезгийрини гъалибвилер чин пай кутуна. Фашистрихъ галаз 1941-1945-йисарин рикIелай тефир женгера цIуд агъзурралди къурбандар гайи лезги халкъди гъам фронтда, гъамни фронтдиз куьмек гайи вири хилера чешне кьалурна. Лезги аскеррин, офицеррин, генералрин къагъриманвилер рикIелай тефидайбур хъана. Шумудни са лезгиди Советрин Союздин Игитдин тIвар къачуна. Агъзурралди кьегъал лезгийр орденризни медалриз лайихлу хъана. Вишералди лезги дишегълийри аскердин пекер алукина, Чехи кьегъалвилер кьалурна. Ремзия Шерифова, Ханбике Эмирсултанова, Суна Мурсалова, Мерзият Саидова, Таибат Пашаева, Секинат Азизова, Набисат Пашаева хътин чи къагъриманрикай очеркар, ктабар кхъена.

Лезги итимрин игитвилерни вириниз сейли хъана. Чех Советрин Союздин Игитдин тIварцIиз лайихлу хъайи Мирзе Велиев, Валентин Эмиров, Гъасрет Алиев, Эсед Салигъов, Араз Алиев, 1942-йисуз СССР-дин Гьукуматдин Премия къачур адмирал Гъенрих Гъасанов, Америкадин Садхъанвай Штатрин Президент Г.Трумена вичин алакунриз Чехи тир кьимет гайи генерал-майор Магъмуд Абилов, вичин кьегъалвилералди фашистрихъ чанда гъафни-гъаф кичI кутур генерал Якъуб Къулиев, дяведилай гуьгъуьниз Чехи чин къачур генерал-майор Мегъамедганифе Шайдаев, генерал-майор Гъажи Шайдаев, вич Ленинан ордендиз, къуд Яру ТIаратI ордендиз, Суворован, Кутузован, Александр Невскийдин тIварарихъ галай орденриз лайихлу хъайи полковник Хийирбег Заманов, Италияда, Грецияда, Францияда, Югославияда фашистрихъ галаз женгер чIугур, чех гъа гьукуматрин орденриз лайихлу хъайи Гъеким Мирзеханов, Шагъубуба Межидов, Мидгъед Ширинбегов, Мегъамед Гъасанбегов, Сулейман Кадиев хътин кьегъалрин тIварар дуньядин Чехи къагъриманрин жергедик акатна, абуру гуьгъуьнлай кьезмай несилериз чешне хъана. Ихътин къагъриманар чахъ вишералди ава. Абуру садрани рикIелай ракъурна кIанзавач. Халкъди ихътин Чехи къагъриманралди гъамиша дамахда.

Дяведин йисара чахъ тIвар-ван авай военачальникар хъанай. Генерал Магъмуд Абилова, генерал Якъуб Къулиева, полковник Хийирбег

Заманова дивизийриз регъбервал ганай. Шудралди лезги офицерри полкарриз, батальонриз, ротайриз регъбервал гана, гъалибвилер Чехи пай кутунай.

Играми кIелдайбур! Алай йис Чехи гъалибвилерин 65 йис тирвилей чна Ватанди Чехи дяведин къагъриманрикай генани гъаф кхьиди. Гила абуру гъаф хуьрера кьери-цIаруз гъалтзава. Шумудни са хуьрера а къагъриманрикай, ветеранрикай са кас къванни амач. Гъавилий чна дяведин ветеранриз генани хъсандиз къайгъу кьалурна кIанзава. Абуру даим рикIел кхун, абурун къайгъу чIугун чи буржи я.

■ Редакцияди кIелзавайбурувай чи кьегъал ветеранрикай малуматар кIватIна, макъалаяр кхъена редакциядиз ракъурун тIалабзава. Дявдин залан йисарикай, рикIелай тефир женгерикай, чи бубайрин кьегъалвилерикай ихтилатзавай чарар чна газетдин чинриз акъудда.

"САМУР"

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

Лезгийрин багълари яргъалай чпихъ ялда. Белиждинни Къубадин арада экIя хъанвай вири хуьрерихъ ципицIринни майвайрин багълар ава. И багъларай ичер, чуьхверар, пIунияр, шефтелар, къенсияр, анарар, бадамар ва маса май-ваяр кIватзава. Ина гъаф бегъерлу савларни ава.

"Кавказ" (№ 11, 1848)
журналдин кхьинрай

Зегъметчи
инсандиз рекъидай
мажал жедач.
Лезги халкъдин
мисал

Дегь чавара гзаф гьуцариз икрам авур лезгийрин уьмуьрда рагъ, цай, ялав, цайлапан хьтин тлебиатдин къуватри махсус роль къугъвазвай. Чи мифологиядай акваз-вайвал, са къадар къуватар цун гьуц тир Алпана идара ийизвай къван. Ада цаварай ара датлана чилинвиар хуьзвай, хьсан ва пис крарин эвездай абуруз вичин гуж къалурзавай. Гуьльушан йикъар бахшзавай хьиз, гагъ-гагъ гьуцари чилер члухна алугардай чимивални ракъуриз, инсанар къевера твадай. Гьакъ ятлани инсанри гьахъунилай элячI тийиз гьуцариз икрам авун давамардай, чпин хьсан къилихар хвена, дуьзвилихъни адалатдихъ ялдай. Гьавилай Алпан, Ген, Мен, Атар, Яр ва маса гьуцар инсанриз куьмек гуз алахъдай.

Гьуцариз икрам авунин гелер халкъди вичин дегь адетра къедалди хвена. Лезгийри фагъумзавайвал, цун виридалай-

ХЪ Б У Б А Й Р И

КІВАЛ

ни чехи везифа квал, хизан пис къуватрикой хуьн я. Гьавилай цай-чим я, цай-къул я, цай-берекат я, лугьуда абуру. Лезгийрин гзаф алхишарни, къаргъишарни цлухъ галаз алакьалу хьун дуьшуьшдин кар туш. Свас тухуз-вай рушаз рухсат гудайла "Вун цай хьиз цици хьурай!"-лугьуда. "Вун физ-вай квалин къула цай садрани туьхуьн тавурай!" Им лезгийрин виридалайни зурба алхишарикай сад я. Сепарардайлани сифте цай рикел къеда лезгийрин: "Вун Алпандин цу курай!" "Вун цайлапанди ягърай!". Виклегъ, зегъметдал рикI алай ва кьени къилих-рин рушар тарифдайла куьрелди икI лугьуда: "Ам цай хьтин руш я!" И гафари рушан алакьунар къалурда.

Лезгийри фан къул - хьар патал къилди квал эцигунайни чи халкъди цуз ва фаз сад хьиз икрам авунин лишанар аквазва.

Дуьньядин гзаф халкъарин адетрин арада фаз икрам авуни къилди чка къазва. Ингье лезгийрин фаз икрам авун абурулай тафаватлу я, ам са куьниви гекигиз жедач. Хьар рябетлу чка хьиз, берекатдин бине хьиз вине къада лезгийри. Ам патал къилди дарамат эцигда.

Вири лезги хуьрера эл алахъдай пуд чка ава: ким, булах, хьран квал. Ким яшлу ва къуьзуь ксар кватI жедай чка я. Булахдал рушарни сусар фида. Хьран квал лагъайтIа, дишегъли-яр сад садаг агудда. Агъзур йисар я, хьран квал лезги майишатда махсус чка къаз. Хьар дишегълирин ким

хьиз я, ада инсанар мукьваларда. Сада фу чрада, сада адаз куьмек гуда, муькуьбуру ихтилатдал илигда. Хуьруьн, мягъледин, хизандин крарикай веревирдер ийида инал. Сад садагъ галаз дердер гьалда, шадвилер пайда абуру. "Хьран хабар-хуьруьн хабар" гафар дуьшуьшдай арадиз атанвайди туш. Гагъ-гагъ манирал илигда дишегъли-ри. Са гафуналди, гьам фу чрада, гьамни рикI аладарда, ял ягъида.

Чи ацукьун-къарагъунин гуьзгуь я хьран квал. Чи гьар са адетди хьиз, хьран квалани чи халкъдин марифат-дикай хабар гузва.

Гьар квалихъ вичин хьар аватлани, дишегълиар нубатдалди сад садан хьрак фин хуьруьн хьсан адетрикой сад я. Шегъеррилай тафаватлу яз хуьрерин агъалийри гзаф крар санал, мел авуна къилиз акъудда. Фу чрадайлани и адетдиной менфят къачуда абуру. Вучиз лагъайтIа им гзаф вахт къачудай

ЛЕЗГИЙРИН АДЕТАР

на и кардив эгечIдай.

Хьар расун патал махсус технология ава. И технология акваз бегъемди я хьиз, агъзур йисар я инсанри адакай менфят къачуз. Хьар расдай палчух акатайдакай ваь, яру накьвадикай гьазурда. Адак регъвенвай чепедин руьвар, куьлуь чиргъ, цегърен чIарар какадарна, тини хьиз хьсандиз ишинда. Са гьафтедин кьене гьар юкъуз адалай гьил элкьурда. Хурх гьазур хьайила адак ни акатда. Ихътин хурхадикай расай хьар мягъкемди жеда, я хадач, яни свар къедач. Расайдалай къулухъ хьар са шумуд юкъуз къурурда. Ахпа ам герек тир чкадал эцигна, къерехар сувагъда. Пуд мертебадин къулаз ухшар тир хьар дуьз сач я. Ам кIвачерал

жеда, вучиз лагъайтIа хьар кIвалин берекат, абуру лагъай чIал я. Хьар регъятвилелди кузвайди, кIарасар тIимил ишлемишзавайди, гум тавуна, фу хьсандиз чразвайди хьуниз иллаки фикир гуда.

Хьар кутадай юкъуз кайваниди экуьн яралай къарагъна дадлу хуьрек чрада. УстIар патал пай-уьлуьш эвелдай къачуна гьазурда. Эхиримжи йисаралди хьран устIарри и кардай гьакъи къачудачир. Абуру хьар кутун сувабдай къадай, рикIин сидкъидай и кар къилиз акъуддай. Хьран иесийри паяр устIардин кIвализ ракъурдай. Им я шал, я бишме, яни парча жедай, адан винел конфетарни эцигдай. Эхиримжи йисара хьран устIарри чпин гьакъи пулуналди къачузва.

Хьар адет яз экуьнахъ эцигда. УстIар вичин хьар, гьакIни ширинлукъуна къеда. Хьар туькьурна, адан падкъерех сувагъна, суфрадихъ ацукьда. "Берекатлу хьар хьурай! Адан цай кими тахьурай! Шадвилерин, мел-мехъеррин фар чрадай хьар хьурай! Эл алахъдай хьар хьурай!" хьтин алхишар авуна, гьил суфрадал яргъи ийида. КIвалин иесиди мягъледин аялриз шуьреяр пайда.

Хьар са гьафтедин кьене къурурда. Са гьафте алаатайла устIардин иштиракдалди хьрак цай кутада. Эвелдай ишинна тунвай тинидикай фу чрада. Хьрай акъатай сифте фу гьанал вирида санал неда. Амай фарикай устIардиз, къуншиьриз пай гуда. Нянихъ и дуьшуьшдихъ авсиягда къилди хуьрек чрада. Са шумуд югъ алаатайла къуншиьр, мукьва-къилибуру патал цийи хьрак цай кутада. Хьрак чар авай фу, афарар, яни цикIен чрада. Ширинлухар гваз хьар мубаракиз атай дишегълиар хьран кIвалин чилиз экIянавай сумагдал эцигнавай паланрал ацукьарда ва "им хьран пай я", лагъана хьрай акъатай чими фу суфрадал эцигда. Вирида санал тIуьна хьразни хьран

ЧИ БУБАЙРИ ЛАГЪАНАЙ...

- ✿ Хьран хабар - хуьруьн хабар
- ✿ Цийи хабар хьрак жеда
- ✿ Ким гадайринди хьана, хьар - рушаринди
- ✿ КIар эця тавур фу хьсан чрадач
- ✿ Фу гишиндаз це, кьиметлу меслятар - гьавурда акъадайдаз
- ✿ Хьрав гвайдаз дуьньяда гишиндини мекъиди амачирди хьиз жеда
- ✿ Фа къаймах къадач
- ✿ Фу фикирри ваь, кIвалахди гуда
- ✿ Виклегъда са муьшкъур гьуьруьккай фу чрада
- ✿ Фан къафун гишинвал я

хкажна къерехар хурхадив къада, винел пад усунда. Хьрак цай кугурла фу кIаникай цун ифинди, винелай ялавди чурурда. Хьсан хьра гумдач, ана гьар 2-3 декьикада са фу чрада. Адет яз кайванийри хизандилай аслу яз гьар гьилерда 15-20 фу чрада.

Лезги фу Ракъиниз ухшар жеда. Имни чи мифологиядихъ галаз алакьалу я. Алупандин къилин гьуц тир Ракъиниз икрамзавай лезгийри фу гьадаз ухшарарда. Ам гьвар галай ва галачир тинидикай чрада. Гьвар галайдаз къатай фу, галачирдаз тили фу лугьуда. Ихътин фу тинидикай I см-дин яцIувиле лавашар акъална, винел цIакулрив нехишар атIана, къатухни кака какадарнавай це куьцIурнавай гьил къекьурна чрада. Хьран фу гьвел-гьвел жедач, 10-15 юкъуз баят тахъана амукьда.

УстIаррин гьилин кIаник гьамиша 3-4 гьазур хьар жеда.

Хьар кутаз кIанзавайбуру са гьафте виликдамаз устIардиз хабар гуда, ам эцигун патал вахт тайинарда. Гьа йикъаз кIвалин кайвани къилди гьазур

иесидиз алхишар авурдалай къулухъ манирал илигда.

РикI шадардай кар ам я хьиз, "Мехъерин хьар", "Яран хьар", "Мелен хьар" лугьудай адетар лезги хуьрерин агъалийри хьсандиз хвена. Лезгийр дуьньядин гьиз пиле яшамеш хьунилай аслу тушиз абуру чпин кIвалера хьраз къилди чка чара ийида. Чи халкъдин са бязи хьсан адетар вахтунни арадай акъуднаватлани, хьрахъ галаз алакьалу адетри лезгийрин майишатда эвелан хьиз къилди чка къазва ва адахъ са бязи цийивилерни кутунва. Эхиримжи йисара лезги дишегълиьри хьран технология мадни бегъемарнава. Гила абурувай къакъандал туькьурнавай хьрарик кIвачел акъвазна регъятвилелди фу чраз жезва. Гзафбуру чпин хьрар гьазив ифирзава хьиз, идани абурун зегъмет гзафни-гзаф къезиларзава.

Хьран кIвалер лагъайтIа, кьени чими къул, берекатдин бине, ширин ихтилатрин макан, лезги чIалан ким яз ама.

Седакъет КЕРИМОВА.

**Шикил чIугурди художник
Шагьлар Алирзаев я.**

ИТАЛИЯДИЗ СЕЙЛИ АЛИМ

Талассимия сагъарунай дуьньядин вилик-кылик квай пешекаррикай гысабзавай медицинадин илимрин доктор Жавид Къазиева Италиядин Рим шегъерда авай Виридуьньядин Талассимиядин Меркезда кваллахзава

Жавид Къазидин хва Къазиев 1953-йисан 20-ноябрдиз КцIар райондин Ясабуба хуьре дидедиз хъана. Ина юкван мектеб тафаватлувилелди акъалтIарай ам 1970-йисуз Азербайжандин Гьукуматдин Медицинадин Институтдин педиатриядин факультетдик эчекIна. Инаг 1976-йисуз яру дипломдалди куьтыгъай жегъилди 1978-1980-йисара Азербайжандин Къилин Клиникада гематологвиле кваллахна.

1980-йисуз ам Москвада аспирантурадиз къабул хъана. Москвадин Илимдинни Ахтармишунрин Гематологиядин ва Иви Куьчарунин Институтда гематологвиле кваллахай Жавида 1984-йисуз кандидатвилдин диссертация хвена. Гъа йисуз Бакудиз хтай Ж.Къазиева 1990-йисалди вичин куьгъне къуллугъ кылииз акъудна. 1990-йисуз ам цийи кыилелай Москвадиз хъфена ва Илимдинни Ахтармишунрин Гематологиядин ва Иви Куьчарунин Институтда илимдин рекъай

ахтармишунар тухвана.

Даим илимдин цийивилерикай менафят къачузвай лезги алимдин дуьньяда ва гъакIни Азербайжанда гегъеншдиз дуьшуьш жезвай талассимиядихъ галаз алакьалу ахтармишунрикай дуьньядин алимри хабар къурла, адаз са шумуд къецепатан уьлкведи кваллах теклифна. Алимди Италия хкъана.

1991-йисуз и уьлкведиз куьч хъайи ада 2003-йисалди Песаро шегъердин Гематологиядин Департаментда ва Юкван Синин Мастадин Трансплантациядин Меркезда кваллахна. Ам гъакIни Италиядин машгъур вузрикай тир Анконадин Медицинадин Институтдин ругуд лагъай курсуниз гъахъна, 1993-1995-йисара ина Европадин стандартрив къадайвал цийи кыилелай чирвилер къачуна. 1997-йисуз алимди "Талассимиядин синдром авай агъил инсанрин ва аялрин юкван синин мастадин аллогендин трансплантация" темадай докторвилдин диссер-

тация хвена.

2004-йисалай къедалди Ж.Къазиева Римда авай Виридуьньядин Талассимиядин Меркездин ва Римдин Юкван Гьуьлуьн Гематологиядин Институтдин отделриз регъбервал гузва. Ада медицинада вилик тухузвай илимдин хел гемоглобин агакъзавачир начагъбурун юкван синин мастунин трансплантация я. И рекъай дерин ахтармишунар тухузвай алимди дуьньядин илимда сифте яз мукалдиз ухшар анемия авай талассимиядикай азият чIугъузвай начагъбурун юкван синин маст куьчардай программа яратмишна.

200-далай гзаф илимдин кваллахдин автор тир Жавид Къазиеван 120 кваллах къецепатан уьлквейра чап хъанва. Лезги, азербайжан, урус, ингилис ва италян чIалар хъсандиз чизвай алимдихъ са къетIенвални ава. Дуьньядин чара-чара пипIерай адаз чар хкъена чпин начагъвилериз чара кIанзавай инсанриз вичелай алакьдай куьмекар

гуда. Гъавилай адан электрондин адресда ва сайтна вишералди чарар жедда. Гъина кваллахунилай аслу тушиз Жавид Къазиева вичин лезги кылихарни дегишардач: ам виридаз гафунин иеси тир, лагъай гафни авур кар сад-садав къазвай инсан хъыз чида.

С.КЕРИМОВА

ГЪАР САНАЙ, ГЪАР СА КУЬНИКАЙ ТАРИХДИКАЙ МАДНИ КХЪИХЪ

Гъурметлу редакция! И мукъвара журналист Муьзеффер Меликмамедова зав "Самур" газетдин са бязи нумраяр агакъарна. Куьне зи буба Рза Шихсаидовакайни закай азербайжан чIалалди чапнавай макъалайрикай заз гзаф хуш атана ва гъавилай за редакциядин кыилин редактордиз ва макъалаяр кхъей чи гъурметлу къелемэгъли Муьзеффер Меликмамедоваз, вири коллективдиз пара къван сагърай лугъузва. Авайвал лугъун хъи, "Самур"ди машгъур лезгийрикай ва чи тарихдикай гузвай макъалаяр марагълубур я. Ихътин материалар куьне пуд чIалал чапзава, гъавилай азербайжанви ва урус кIелзавайбуруни чи халкъдин тарих, меденият, адетар, ацукуьн-къарагъун чир жезва. И рехъ жележгдани давамарун герек я.

"Самур"дин макъалайри чпихъ ялзавай са жигъетдикай кыилди лугъуз кIан я. Гъар са макъала пешекарвилелди, деллрал бинеламиш хъана гъазурзава. И карди лагъайтIа, газетдиз кIелдайбурун патай гъурмет гъизва. Алатай йисара "Самур"дихъ агалкъунар тIимил хъанвач. Алай йисузни за квез цийи агалкъунар тIалабзава.

Амри ШИХСАИДОВ,
тарихдин илимрин доктор,
профессор,
Дагъустан Республикадин
Магъачкъала шегъер.

Илимдин гуьгъуьна
гъатайди камалдив
агакъда.

Лезги халкъдин
мисал

РЕДАКЦИЯДАЙ: Амри Шихсаидов алай девирдин зурба тарихчийрикай я. Адан къелемдикай 350-далай гзаф илимдин кваллахар, 20 монография хкатнава. Адаз Россиядин ва Дагъустандин илимдин лайихлу деятелвилдин гъурметдин тIварар ганва. Ам РФ-дин Гьукуматдин премиядин лауреат я.

Чи мухбирдихъ галаз гъурьуьмиш хъайи вахтунда алимди вичи юкван виш йисарин араб чешмейрай элъкъурнавай са бязи материалар чи редакциядизни ракъурда лагъана гаф гана. И материалри чаз жележседа кыилди рубрика кардик кутадай муькинвал гуда.

ХЪСАН МАЙИЛАР ТУНА КIАНЗАВА

Са шумуд варз инлай вилик жуван хайи хуьруьз Гилидиз хтайла зи гъиле "Самур" газетдин са шумуд нумра гъатна. Ана "Лезгийр вирин" рубрикадик кваз марагълу макъалаяр ганвай. Са макъалада хъсандиз хкъенвай: "Гъина, гъи уьлкведа яшамаш хъунилай аслу тушиз гъар са лезгиди вичин халкъдин тIвар къажна кIанзава, хайи чIал, адетар хвена кIанзава." И гафари заз эсерна ва зани жуван рикIяй физвай гафар хкъена, квез ракъурун къарардиз къачуна.

Авайвал лагъайтIа, закай жуван халкъдиз артух хийир хъанач, гъа са вахтунда маса миллетрин векилриз куьмекна, чирвилер, тербия гана. За тарсар гайибурукай министрар, гьукуматдин жавабдар къуллугъчяр хъанва. Амма са кардал за тежер къадар дамахзава, лезги яз, за жувакай маса миллетриз лап хъсан майилар туна. Абуруз зун акурла, санлай лезги халкъ акур хъыз я. Зун сеbeb яз ацукай, къарагъай чкайрал "сагърай баркаллу лезги халкъ" лугъузва. Чна гъар сада дуьньядин гъар са пипIе жувакай маса миллетриз хъсан майилар туна кIанзава, хайи миллетдин тIвар къажна кIанзава.

Меъгамед СУЛТАНОВ,
Карачаево-Черкесиядин
Гьукуматдин Технический
Академиядин доцент.

ЧИ ХУЬРЕР ЗИНДАНМУРУГЪ

Шагъ дагъдин ценерив гъвай Зинданмуругъ тIебиатдин гуьлуьшан чкадал экIя хъанва. Виликан девирра адахъ Марук, Маругъ, Муругъ, Мурухъ хътин иер тIварар авай. Ингъе гъикI ятIани адал Зинданмуругъ хътин тIвар аламукъна. КцIар райондин Уьнуьгъ дередин 9 хуьруькай сад тир Зинданмуругъ вичихъ къадим тарихар авай хуьрерикай я. Тарихдин чешмейрал ва археологиядин материалрал бинеламиш хъайитIа, адан тарихар XIII виш йисалай гатIунзава. ИкI тирди хуьруьн къадим сурара авай гуьмбетрини субуззава. Ина авай са къадар сурари XIII виш йисалай, Шейх Мулла Юсуфан пIире XIV, Ирид стхадин пIире XV виш йисарикай хабар гузва.

Садбуру и хуьр Чехи Муругърин агъалийри арадиз гъанвайди я лугъузва. Им эсиллагъ дуьз фикир туш. Сад лагъайди, Зинданмуругърин тарих Чехи Муругъриндалай къадимди я. Къвед лагъайди, ина Чехи Муругърин сихилдикай сад къванни авач.

Халкъдин арада Зинданмуругъдиз пIирерин ватанни лугъуда. Гъакъикъатдани и хуьре са шумуд пак чка - Шейх Мулла Юсуфан пIир, Ирид стхадин пIир, Адигъзел буба, Игъакъ буба, Гъажи Пирмурад буба хътин пIирер ава. Абурукай Шейх Мулла Юсуф гена ни машгъур кас тир. А.Бакиханова вичин "Гуьлуьстани Ирем" эсерда кхъизвайвал, Медина шегъердай тир Юсуф Къарабагъдиз, анайни Къуба аялатдин Муьшкуръ хуьруьз куьч хъанай. Ада Саид Ягъа Бакувидивай тарс къачунай. А.Бакиханова и кас Хачмазин Шихлер хуьруьн сурара кучукавайди къалурнава. Гъакъикъатда икI туш. Шейх Мулла Юсуфа Лаца хуьре вичин дуьнья дегишарнай. Инай ам Зинданмуругъиз гъанай ва "Пширен булахдин" патав кучукай.

Хуьруьн къадим гуьмбетрикай садни 1829-йисуз эцигнавай мискIин я. Ина медресани кардик квай. И медресада машгъур алимри тарс гузвай: Зебиюлагъ эфендидин бубади, Мулла Гъаруна. Мулла Гъарун (адан фамилия Гъарунов я) гъамни хъсан шаир тир. Зинданмуругъ яргъал уьмуьр гъалза-

вайбурун ватан хъизни сейли я. Хуьруьн агъсакъалрикай Пирали бубади, Келбали Агъамурад хъи, Гъажи Къурбан бубади, Атлухан Пиругъланан хъи, дишегълийрикай Къизлер, Сенем, Къизбала, Сурагъи, Гуьлбажи, Зарбаф, Гилжим бадейри ва масабуру 100 йисалай гзаф уьмуьр гъалнай.

Хуьруьн халичаяр хразвай Дурнаханум, Агъалери, Чинар, Чуна, Ненекъиз, Мухлиса, Мислимат, Эсмер хътин устIарар вириниз сейли тир. Хуьрйай Гуьлесер Шихбаладин руш, Мейрам Ибрагъимова, Гъесен Хасиев, Лезги Бегълул, Зуьгъраб Жабраилов хътин шаирарни акъатнава.

Зинданмуругъ гъакIни вичин военныйралди машгъур я. Санлай хуьрйай 12 офицер акъатнава. Абурукай полковник Абусалат Исламова Россиядин ФСБ-да, полковник Чубанбег Азизова, полковник Декабр Азадова ва полковник-лейтенант Навруз Азизова Россиядин Къенепатан Крарин Министерствода, полковник-лейтенантар тир Элдар Алекперова ва Мубариз Курумова Азербайжанда къуллугъзава. Гъа инал лугъун хъи, Ватандин Чехи дяведа 102 зинданмуругъвиди иштиракнай. Абурукай 57 кас къеъгалвилелди гъелек хъанай. 45 кас хур орденривни медалрив ацIурна хтанай. Исъята абурукай хуьре тек са кас, 87 яшинда авай Гъезретали Аллагъкъулиев ама. Ада Чехи Гъалибвилдин 65-йис виливди хуьзза.

Лезги БЕГЪЛУЛ,
КцIар райондин Зинданмуругърин хуьр.

ХАЙИ ЧІАЛАН КЪАДІР ХЪУХЪ!

Жуван чІатІ чарада
н тІанурдин фалай
хъсан я.
Лезги халкъдин мисал

Жегьилрин редакциядин элкъвей столдихъ веревирдер

21-февраль вири дуньяди дидед чІалан югъ хъиз къейд ийизва. Хайи чІал, меденият, адетар вине къазвай миллионралди инсанар патал и югъ сувар я.

Вичин къилин везифа лезги чІал хуьн ва вилик тухун тирди малумарнавай "Самур" газетдин редакцияди чІалан сувар и гьилерда махсус-даказ къейд авуна. Халкъдин адет-ризи талуьбарнавай цІинин йисан сад лагъай мярекатдиз кІватІ хъанвай жегьилри лезги чІалакай веревирдер авуна. Азербайжандин чара-чара вузра кІелзавай абур Хачмаз, Къуба, КІцІар ва Къебеле районрин векилар тир.

"Самур" газетдин къилин редактор Седакъет Керимовади ва редактордин заместитель Муьзеффер Меликмамедова тухвай мярекат гзаф марагълуз къиле фена. Ифин алай месэлайрикай вири рикІ алаз рахана. Веревиридер ийидай вахтунда агъадихъ галай гьалар ашкара хъана.

Сад лагъайди, жегьилри дидед чІал пис чизвачир. Абурувай чпин фикрар регъятдиз ачухариз жезвай. Садбуру чпелай аслу тушиз гагъ-гагъ патан чІаларин гафарикай менфят къачузвайтІани, санлай абурун рахунрин чІал пис тушир.

Къвед лагъайди, жегьилри дидед чІалан таъсиб чІугвазвайди ашкара тир. Абуру вирида хайи чІалан жележгдикай фагъумзавай.

Пуд лагъайди, мярекатдиз атанвай бязи жегьилрилай кІелкхъин алакъзавачир. Студентри чпи хиве къурвал, садбуру са шумуд къеспепатан чІалар чирнава, анжах лезги чІалан грамматикадихъ гелкъвенвач.

Ингъе рикІ ахъайдай кар ам тир хи, абуруз виридаз лезгидалди кІел-кхъин чириз кІанзавай. Редакцияди са береда тешкилай, гила цІийи къилелай кардик кухтунвай чІалан тарсара иштирак авун абурун мурад тир.

Садбуру чи жегьилрин са татугайвилакай къилди ихтилатна. Абуру районрай Бакудиз кІелиз атай са бязи лезги жегьилри дидед чІал са акъванни кваз къазвач лагъана.

Редакциядин кІвалахдарри жегьилрин дуньякъатІунар, лезги эдебиятдикай чирвилер винел акъудун патал тухвай суьгъбетарни рикІ ахъайдайбур хъана. Чи классикрикай, абурун яратмишунрикай гзаф малуматар авай студентрихъ. Садбуру лезгидалди хуралай шириар кІелайла вири гьейран хъана.

Жегьилрихъ къалабулух кутазвай месэлярни авай. "Самурдин" алатай тилитда чап хъанвай "Шабаш" макъаладихъ авсията абур чпин фикрар ачухарна. Халкъдин тІварцІиз леке гъизвай и адет негъ авунин карда вирида мукъувай иштиракна кІанзавайди малумарна.

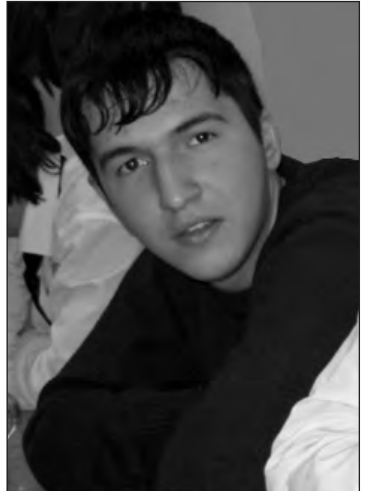
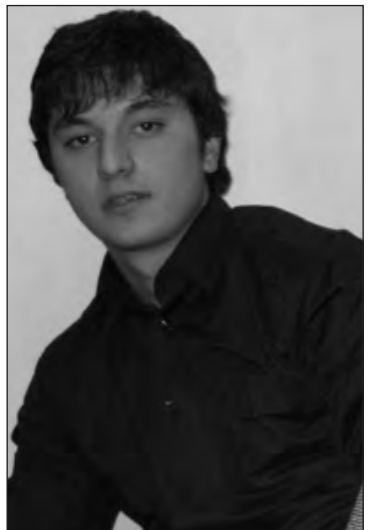
Ихътин месэлайрикай садни хуьрерин агъалийрин ичкидал рикІ хуьн тирди къейд авур жегьилрин веревирдери са кар субутзавай хъи, чирвилерихъ ялзавай, кІелунал рикІ алай инсанри садрани ичкидиз майилвал къалурдач. И бала алудун патал халкъ гъавурда туна кІанзава.

Чайдин суфрадихъ ацукъна

верцІи ихтилатрал илигай жегьилризи вахт гьикІ акъатнаІа чир хъанач. Абуру газетдиз регъбервал гузвай ксариз мярекат тухунай разивал къалурна ва ихътин тедбирар фад-фад тухун герек тирди къейд авуна.

Къубра КЕРИМОВА

Редакциядай: Чна тедбирда мукъувай иштирак авур ва ам къелемдиз къачур Къибле Университетдин студент Къубра Керимовадиз, гьакІни Азербайжандин Педагогикадин Университетдин студентар Элман Талыбоваз, Марат Зуьлфикъароваз, Элнур Омароваз, Самир Пирметоваз ва Сервет Аллагъвердиеваз, Азербайжандин Славян Университетдин студент Саида Османовадиз, Азербайжандин Милли Авиациядин Академиядин студентар Элмин Рамазановаз, Вадим Ярметоваз, Вуьсал Гъасановаз, Рауф Гъасанбеговаз, А. Зейналлыдин тІварунихъ галай Муьзикадин Училищедин студент Альфия Рустамовадиз, Азербайжандин Кооперациядин Университетдин студент Заур Мирзагъаеваз, Азербайжандин Экономикадин Университетдин студентар Рафазл Гъажиеваз, Назир Мазановаз, Руфат Рустамоваз, Азербайжандин Эцигунрин Университетдин студентар Анар Абдулкеримоваз, Фарид Мурадоваз, Самир Пирметоваз, Тарлан Сефироваз ва Орхан Незироваз, "Азербайжан" Университетдин студент Орхан Жавадоваз ва гьакІни Намикъ Худавердиеваз разивал къалурзава.

Ч А Р А Р

ВАН АВУНА КУТУГАЙ КАР ТУШ

"Самур" газетдин алай йисан 30-январдин тилитдиз "Редактордин гаф" рубрикадик кваз акъатнавай "Шабаш" макъалади маса келзавайбуруз хъиз азни эсер авуна. Гзаф важиблу месэла къарагъарнава газетди. Гъамиша маса халкъарин векилри лезги мехъерар чешне яз къалурдай. Вучиз лагъайтIа чи мехъерар мукъва-къилийри, вири хуруь куьмекна арадал гъизвай. Шабашар галачир, къве жегил бахтлу хъун патал къиле тухузвай, элдин рикIел аламукъдай мярекатар тир абур. И мярекатар акъван хъсандиз, демер акъван гурлудиз тухудай хъи, на лугъуди, им мехъер ваь, сувар я.

Зи рикIел хъсандиз алама, алатай асирдин 60-йисара зун дидедиз хъайи Къуба райондин Дигагъ хуьре мехъерар са масакIа къиле фидай. Са нин ятIани мехъерар жервал я лагъайла, анжах и мярекатдин иесийри ваь, мукъва-къилийри, къуншийри, вири хуруьни гъазурвилер аквадай. Мехъерзавайбуруз куьмек гун патал садбуру безетмишнавай къарарни жунгавар тухудай. Дишегълийри хунчяар къуна фидайла, хуьре зуьрнедин ван гъатайла, виридан чина хъвер аваз, бахтлу яз акурла чаз акъван хвешидай хъи. Мехъерардай йикъара инсанар адетдин йикъара авайдалай шад ва мегрибан яз аквадай. На лугъуди, мехъерзавайди са кас ваь, вири хуьр я.

Мехъерихъ анжах тIямлу тIуьнар, атир вириниз чIидай шурваар, кабабар жедай. Хуьре гъвечIидалай чIехидалди мехъерин шурва тIуьн тавур касни амуькдачир. А вахтара чи хуьре ички вуч ятIа чидачир. Гъавилий вири мярекатар эдеблудиз къиле фидай.

Гила лугъун шабашдикай. Чи хуьре ам иллаки авай затI тушир. Хъсан къуьлзавайбуруз дишегълийри пишкеш яз бишмеяр, итимри бармакар гудай. Жегъилри гъа бишмеярни бармакар алаз къуьл хъуьна жемятдиз разивал къалурдай. Гъар мехъерихъ гъич тахъайтIа 10-15 жегъилди ихътин савкъатар къачудай. Къуьлунал сад лагъай чка къурбуруз чамран ва сусан патай багъалу савкъатар гудай. Мехъер куьтягъ хъайилани вири адакай рикI алаз рахадай.

Бес гила? Гила чун шабашрикай рахава. Чилерал гадарзавай, къуьлзавайбурун гъиле вугузвай къацIай пуларикай рахава. Гъинай атайди я халкъдин мярекатдихъ рехне кутазавай ихътин чIуру адет? Зун газетдин редактордин фикирдиз шерик я. Шабаш арадай акъудна кIанзавайди я. Им лезгийриз ярашукъ карни туш. И чIуру адет чIуруниз эвелни-эвел мехъерин иесиди куьмек гана кIанзава. Месела, гила Дигагърин хуьре са бязи ксари шабаш галачир мехъерар деб кутунва. Гъикъван кIантIа къуьл ая, амма шабаш авач. Гъа икI, мехъерик ичкияр гудай адетни терг ийиз кIанзава. Ша, чна ихътин крарик къун кутан. Гъар са лезгиди шабашдин, гъакIни чи мехъерихъ рехне кутазавай маса пис адетрин аксина женг чIугуна кIанзава. Чна ихътин адетрив чи халкъдин марифатдиз леке гъиз туна кIанзавач.

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА,
Баку.

Жуван къулав
виридалайни
къулай я.

Лезги халкъдин
мисал

"Самур" газетдин редакцияди 2010-йис дидед чIалан иш хъиз къейд авун къарардиз къачунва. Гъавилий ина са къадар теббирар къиле тухуда. А теббиррикай садни дидед чIалан тарсар тухун я. И мукъвара редакцияда сад лагъай тарс къиле фена.

"ЛЕЗГИ ЧIАЛАР" КТАБДИКАЙ ВЕРЕВИРДЕР

Муьзеффер Меликмамедован лезги чIалан илимдик пай кутазавай "Лезги чIалар" ктаб кIелзавайбуру гзаф хушвилелди къабулна. Вучиз лагъайтIа и ктабда икъван гагъди лезги чIалан илимдин тупIалай тавунвай месэлаяр ахтармишзава, гафариз анжах чIалан илимдин ваь, гъакIни тарихдин, географиядин ва археологиядин илимрин куьмекдалди баянар гуьзва. Гекъигуниин тарихдин рекъелди маса чIалари чавай къачунвай цIудралди гафарин дувулар тайнаарзава. Лезги чIалан куьгъне къатарик акатзавай шумудни са гафарин акъатай чкаяр къаюм ва юкъван виш йисарин авторрин ктабра дуьшуьш жезвай делилрин куьмекдалди чирзава. Сифте яз лезги чIалан къуба наречие пуд диалектдикай ибарат тирди субутзава. Са гафуналди, "Лезги чIалар" чи чIалан илим са шумуд хилий вилик тухузвай зурба илимдин кIвалах я. Гъа ихътин лайихлувилер фикирда къуна кIелзавайбуру ктабдикай редакциядиз шумудни са макъалаяр ракъурнава. Агъадихъ чна а макъалайрикай бязибуру кIелдайбурув агакъарзава.

ЛЕКЪРЕН ЛУВАР

Лезги чIалакай кхъенвай ктабрин арада Муьзеффер Меликмамедован "Лезги чIалар" ктаб тай авачирди я. А ктаб кIелдайла зи рикIел машгъур алим Гъ.Паулан гафар хтана: "ЧIалан илим тарихдин илим я, тарих галачир чIалан илим авач ва жедайдини туш." И гафарив гекъигайтIа, М.Меликмамедова вичин ктабда лезги чIални лезги тарих са рекъай ахтармишна къве дагъдикай са чIехи дагъ авуна. Заз адан ктабдай чи чIални тарих са лекърен къве лув хъиз акуна. Автордиз тарихдин сур вахтарин лезги гафар къетIен жуьреда аквазатIа, адахъ лекърен вилер ава, ада лезги чIалан са бязи алимриз и месэла, "акI туш, икI я" лагъана субутзатIа, адан тур хиди я. Авторди лезги лексикадин, морфологиядин дувулар, топонимар, КIеле патан вири лезги чIаларин гафар сафунай ягъаз абур къадимбуру тирди, вичихъ ихътин пар ялдай мягъкем лувар, гъам лезги чIалакай, гъамни лезгийрин тарихдикай сад хъиз дерин чирвилер авайди субутзава. Лекърен лувар сад лезгидин чIал ятIа, муькуьди адан тарих я.

Къадим чешмейрай, иллаки Алу-пандин девиррихъ галаз алакъалу чешмейрай лезги чIалан гуьнгъуна амачир цIудралди топонимар, вишералди къадим лезги шегъеринни хуьрерин тIварар чав вахгузвай къелемэгълидиз чIалан пешекарри чпин разивал къалурзава.

Авайвал лугуьн хъи, чIалан мишвил ва къенивал патал женг чIугузвай чи сейли къелемэгълийрин хци макъалайри са бязибурук къалабулук кутазава. Зи рикIел хъсандиз алама, чи тIвар-ван авай шаир ва журналист Се-

дакъет Керимовадин "Лезги газетдин" чинриз акъатай "Катран мука кард жеда" макъалади Дагъустандин са бязи лезгийрихъ къалабулук кутунай. "Къубавийри чаз чIал чирзава" лагъайбуруни хъана. С.Керимовадин: "Гагъгагъ чи чIал авай гъал акурла шехъиз кIан жеда инсандиз. Чна адаз къунвай гъад, адаз ийизвай инад вуч я? Икъван мусибатар са маса чIалан къилел атанайтIа, бажагъат ам амуькбиз тир. Лезги чIал амуькунин себеб лагъайтIа, адан дувулар гзаф деринда хъун я. ТахъайтIа фадлай къуранай ам. Са тIимил къван хъайитIани чун адан къайгъудихъ гелкъвейтIа, чи чIал мадни мублагъ, мадни девлетлу жеда" гафар хуш туширбуруни хъанай. Анжах ихътинбуру тIимил я. Лезги чIалан къенин гъалди къарсурзавай, ам хъсанарун патал алахъзавайбурун къадар лагъайтIа, къвердавай пара жезва.

Гъа инал лугуьн хъи, чи чIал девлетлу авун патал гзаф алахъунар ийизвай Муьзеффер Меликмамедова Азербайжандин ва Дагъустандин лезги хуьрера къекъвена халкъдивай чаз тийижир, чи рикIелай алатнавай гафар кIватIдайла, чи са бязи алимри маса чIаларин гафарганар вилик туна гъи лезги гаф гъи чIалай "атанвайди" ятIа жагъурзавай. Муьзеффера лагъайтIа, чи литературадин чIала авачир гафар жагъуриз, кхъинра менфят къачун патал 500-дав агакъна гафар теклифзава. Ада теклифзавай са бязи гафар чал пеласг кхъинрани (пеласг кхъинар ачухардай ктаб и мукъвара чапдай акъатда) дуьшуьш жезва. "Лезги чIалар" ктабдалди Муьзеффер Меликмамедова сифте яз лезги чIални тарих санал чирдай шегъре рехъ кутуна.

Ярли ЯРАЛИЕВ,
"ЮЖДАГ" институтдин профессор,
Дербент шегъер.

ДАМАХ КУТАЗВА

"Лезги чIалар" ктаб чапдай акъудунай за Муьзеффер Меликмамедова жуван разивал къалурзава. Заз чиз, им гзафни-гзаф зурба илимдин кIвалах я. И ктаб са институтди са шумуд йисуз къилиз акъудзавай кIвалахдиз барабар я. Чахъ дамах кутазавай "Лезги чIалар" гъам чи чIал, гъамни тарих чирун патал тай авачир ктаб я. И ктабдин бинеддалаз этнографиядай, ономастикадай, лексикадай цIудралди диссертацияр хуьз жеда.

Ктаб арадиз гъун патал авторди чIехи зегъмет чIугунава. Ам кIелдайла зи рикIелни са бязи делилар хтана. Квахънавай хуьрерик чи Къевеле райондин Мучугъ хуьрни акатзава. Ам гилан Лацар хуьруьн патав кутур яшайишдин макан тир. Къевеле районда лезгийрин Зергерли ва абур маса миллетрихъ галаз санал яшамеш жезвай Чархана, Пирелли, Чухур Къевеле, Хырхатала, Къушлар, Шамлы хътин хуьрерни ава.

Авторди гъам Дагъустандин, гъамни Азербайжандин лезги хуьрерин гъакъиндай гзаф гегъенш малуматар ганва ва сифте яз чи ойконимрин индекса икъван гагъди гъатнавачир цIудралди хуьрерин тIварар гъатнава.

РикI шадардай крарикай садни ам я хъи, ктаб чIалан илимдиз талуькди ятIани, ада империйри чи халкъдин къилел гъайи гзаф мусибатарни делилрин бинедал алаз субутзава. Вичихъ гзаф лайихлувилер авай "Лезги чIалар" ктаб гъар са лезгидин рикI алай ктаб хъунухъ герек я.

Эбуьлфез КАМАРВАНВИ,
Баку.

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

КЪУРАГЪ АФИЗАТАН 110 ЙИС

ХЪАЙИ ГУЖАР ЭХИЗ ХЪАНА Ч...

Лезгийрихъ дишегъли шаирар гзаф хъана. Амма абурукай гъеле чаз малум хъанвайди са шумуд я: Билисанви Гулгер, Зейнаб Хиневи, Миграгъ Къемер, Лейли ханум, Стал Саяд, Къурагъ Афизат, Къепир Айисат ва мсб. Эхиримжи 10-12 йисан къене чаз чир хъайи Билисанви Гулгеракай сифте яз малуматар кватгайди Музеффер Меликмамедов, Къурагъ Афизатакай сифтегъан макъала кхейди ("Литературадин Дагъустан", № 6, 1989) Шамсудин Исаев я.

Къурагъ Афизат тахминан 1900-йисуз Къурагърин хуьре дидедиз хъана. Адан тухумди, Яркий патай атана, Къурагъа чпиз бине кутунвай. Гъавилай Афизатан бубадиз "Яркий Сулейман" лугъудай. Ада хейлин йисара Бакуда дялевиле кваллахна ва руш гъеле гъевчизмаз ам рагъметдиз фена. Афизат дидеди тербия гана чехи авуна. Лугъуз ва хъи, рушан рикI аял чвалалай халкдин манирал, къисайрал, риваятрал гзаф алай. Гугъуьнлай вичини мехъеррик, межлисра, мелера, яргъи йифера ацукъай квалера маниар тукъуьриз, абур ширин сесиналди лугъудай. Афизатан жегъил йисарин дуст Мурадова Бигимагъади ва гъакини къурагъжуван Акимова Имината тегъикъарайвал, лезги халкдин арада машгъур "Я Ханум", "Вили гуьнеда", "Загъадур" манийрин автор Афизат я. Рушар свас авай квалит кватI хъайила, манийрик къил кутадайди гъамиша Афизат тир.

"Загъадур" хордалди лугъудай шад, кубан мани я. Адан гуьрчегвал и мани рушарни гадаяр къве пай хъана лугъуникай ибарат я. Афизата къил кутадай, хор гадайри тамардай.

Афизат:

*Багъдин юквал нур аватна,
Хурудик квай михи седеф.
Чаз килеллай агъад ганач,
Садакайни туш зун бейкеф.*

Итимрин хор:

*Загъадур-загъа,
Гада Мирзегъа,
Бажи ваз къурбанд,
Балабег агъа.*

Загъадур, Мирзегъа, Балабегъа, Баламирзегъа - ибур свас кланзавай гадаяр я. Бажи Балабеган лишанлу адахли я. Гъа икI гъар сеферда.

Хуьруьн къене жемятдин уьмуьрда жезвай вакъияяр Афизатан манияр галачиз садни къиле фин мумкин кар тушир. Гъайиф хъи, винидихъ тварар къунвай хордин манияр квачиз, икъван гагъда чал агакънавайди адан са шумуд мани я: "Клани ярдиз", "Ухът, гъарай гуж", "Дидедиз", "Зунни туна фена зи яр", "Я эллер", "Анварбегез". Ибур саки вири яшлу къурагъвийри хуралай чизва.

Къурагърин хуьрай тир, вичин яшар гзаф хъана, рагъметдиз феи Магъарамов Юсуфа рикел хкидай: "Гатун са нязиз зун жуван дуст Мегъамедни галаз кIамун къилел акъвазнавай. Им жегъилри рушар вилив хуьдай ва чпиз сусар хкъадай чка тир. КIамун атIа патав авай булахдилай чи вилик са къефле рушар хтана. Мегъамедаз абурукай къакъан ва шумал буйдин са руш бегенмиш хъана, адавай вичиз хъвадай яд гун тIалабна. Жейрандиз ухшар руша вичин къил хкажна, фагъумлу вилералди гададин буй-бухах, кIвачерилай къилелди, алцумна. Рушавай, "Булах яргъа авач, фена жуваз кIамай къван хъухъ", - лагъанайтIани жедай. Амма ада, са къутIни тавуна, гададив къайи яд авай жем вугана. Ам Афизат тир. Гъа чвалалай жегъилрин рикIе ашкъидин ялав куькIвена..."

Афизатабурун квалер хуьруьн вини къиле, Мирчиррин магъледа авай. Мегъамедни хуьруьн агъа къиле, Манчаррин магъледа яшмиш жезвай. Рушан вилер гъамиша айвандикай ярдин квалерал алаз жедалдай.

Гагъ-гагъ дидедихъай чинеба гуьруьшмиш хъайила, жегъилри чпин ашкъидин цIай сефил ва гъамлу манийралди рекъидай:

Неинки са дустар, гъаки вири хуьр чIалан атана. Садбуру кланибурун язух чIугвадай, муькуьбуру абурал пехил тир. Дидедизни аквазва: рушан гъал къвердавай пис я, жегъил беден къуразва, югъ-йиф вилерал нагъв ала. Руша абур михъзавач, риклин дерт вилин накъварин вире батмишарзава:

*Мегъамед туш, пагъливан я,
Вили цава къугъвадай къуш.
Я чан диде, куьз хана на,
Мегъамедаз тагъудай руш?*

Эхир дидедин рикI регъимлу хъана (къван туш эхир). Ада гъалал-

вал гана, жегъилар эвленмиш хъана.

Амма мехъер авуна са йисни таханмаз, Мегъамед са чIиб чил патал девлетлу миресдин къурбанд хъана: ам дуьшуьшдикди къена. Жегъил дишегълидизни уьмуьрлуда рикелай тефидай зулум, гуж хъана. Гъиле-гъил аваз тукъуьрай къешиир: "Ухът, гъарай гуж", "Зунни туна фена зи яр" Афизатан яратмишунрин куьлуш, кайи рикIай акъатзавай агъузар я:

*Са йис кламай ярдихъ галаз къеъкъедавай,
Чулаз суруз фена зи яр техкъедавай.
Вилериз кый вуч лагъайтIан хъуьредавай,
Зунни туна фена зи яр дуьньядавай.*

*Чан аламаз гъаки гъатна, яр, вун келце?
Гъич кас авач ви сес авай и хуьре.
Гъалалвал це, тахсир вид туш, гъил гиче,
Зунни туна фена зи яр дуьньядавай.*

Мегъамед, рикIай иви авахъна физ, чилел ярх хъанвайла, Афизат адан патав агакъзава. Адаз вичин сив эцигна, хиряй къежелди гадаззавай иви акъвазариз клан хъаналдай.

*Югъди-йифди эрзиман я ви сурал,
Хуьреда жал дуст-душмандин паб-аял?
Зун иви къаз машгъул хъана ви хурал,
Зунни туна фена зи яр дуьньядавай.*

*Виридалай къунай за зи яр вине,
Жегъитмаз амуькнач чи гъил гъиле.
Курум-курум нагъв акъвазна зи виле,
Зунни туна фена зи яр дуьньядавай.*

Такабурулу, жуьрэтлу ва михъи рикI авай дишегъли яз, рекъидалди Мегъамед адан рикIай акъатни ийизвач. Лугъуза хъи, Афизат адан талукъри гужуналди Къурбалийрин магъледа авай Ибрагъим лугъудай касдиз гъуьлуьз хгана. ЯтIани ам айвандин къиле, Мегъамед кучуднавай сурализ килигиз, шехъиз, агъузариз ацукъдалдай.

Къвед лагъай гъуьлуьк Афизат акъвазавач. Ам, эхирни, дидедин патав хкъезва. Адаз са рушни хъанвай. Гъуьлуь ам дидедив вахгузвач, я вичивайни хуьз жезвач, са тIимил вахтундилай ам рекъизва.

Гъа икI, Афизатан уьмуьр лап куьруьди ва бахтсузди хъана. Ам 1920-йисуз, вичиз хъайи гужар эхи ийиз тахъана, рикIи-рикI тIуьна, рагъметдиз фена. Амма чи халкъди жуван бажарагълу руш рикелай алудзавач. Афизатан екуь къамат къенин юкъузни чи фикирра сагъ я ва адан яратмишунар жагъур хъийизва, абур рикI алаз эзберзава.

Чирвал акъулдин

ЭКВ Я.

Лезги халкъдин мисал

ЧИДА ЧТИА - ЧИРА!

*Лезги элифрикай дуьз
менфят къачун паталди агъ-
адихъ галай гъарфар
гъаки кхъидатIа ва
кIелдатIа чира*

Гъ - гъуцар, гъал, гъаб, гъуьр, гъвергъвер, гъед
Гъ - гъуьл, гъекъ, гъер, гъуьм, гъерт, гъуьрмет
Къ - къав, къай, къад, къеме, къвал, къен
Къ - къвал, къал, къвед, къенер, къел, къил, къев
КI - кIарас, кIел, кIвалах, кIубан, кIам, кIунчI
ПI - пIини, пIипI, пIир, пIузар, пIил, пIивитI
ТI - тIанур, тIапар, тIач, тIвал, тIуб, тIенкъ
Уь - уьлчи, уьзден, уьлен, уьлуьган, уьнуьг, уьцIуь
Хъ - хъалхъам, хъалхъас, хъама, хъач, хъвехъ
Хъ - хъар, хъел, хъирхъам, хъахъ, хъурхур
ЦI - цIай, цIайлапан, цIам, цIилих, цIил, цIекIв
ЧI - чIагъан, чIатI, чIемерук, чIичI, чIигъичигъ

ЦИЙИ КТАБ

Лезги халкъдин меденият, адан адетар, хайи чIалан дад чи фольклорди хъиз са къуьнини хвенвач. Гъавилай халкъдин яратмишунрин и жанрди къвердавай гзаф инсанар вичихъ ялзава. РикI ахъайдай кар ам я хъи, пешкарри хъиз гъевескаррини адаз марагъ къалурзава.

И мукъвара

Дербентда лезги ва урус чIаларалди "Лезги халкъдин мисалар" ктаб чапдай акъудай Гъесенагъа Сердаров чи тIвар-ван авай алим я. КIцIар райондин Гадацийихуьрай тир, Азербайжандин Политехнический Институт акъалтIарай, 1991-йисуз диссертация хвена техникдин илимрин кандидатвилдин тIвар къачур ада алай вахтунда Грозныйдин НафтIадин Институтдин Дербентдин филиалда муаллимвал ийизва.

Лезги чIалал гзафни-гзаф рикI алай чи сейли алимди бубайрин мисалар къве чIалал кIелдайбурув агакъарун дамах кутадай кар я.

Зулейха Саркарова Татарстан Республикадин Елабуга шегъердин Медениятдинни Харусенятдин Училишедин директордин заместитель я. И савадлу ва алакъунар авай лезги тават шегъердин сейли муаллимрикай я.

"ZİRVƏ AZ" ZİRVƏDƏDİR

Bakının səhiyyə ocaqları arasında özünəməxsus yeri olan "Zirvə Az" klinikası 3-cü mikrorayonda, Əcəmi metrosunun yaxınlığında yerləşir. Fəaliyyəti dövründə tibb kadrlarının peşəkərliliyi ilə əhalinin hörmət və etibarını qazanmış bu müəssisədə müasir tələblərə cavab verən müayinə və müalicə üsullarından geniş istifadə olunur. Müasir diaqnostika avadanlığı ilə xəstələrə xidmət edən klinikanın Avropa standartlarına uyğun dəqiq laboratoriya müayinələri burada işini sevməyən peşəkarların çalışdığından xəbər verir. Burada

- ✓ terapevt
- ✓ nevropatoloq
- ✓ stomatoloq
- ✓ pediatr
- ✓ ginekoloq
- ✓ qasterenteroloq
- ✓ Laboratoriya
- ✓ UZI
- ✓ EKQ
- ✓ "DianeI" diaqnostikası
- ✓ Müalicəvi masaj
- ✓ "Seraqem" masajı
- ✓ Reflektoterapiya (iynəbatırma)
- ✓ Manual terapiya
- ✓ Zəliflərlə müalicə
- ✓ və digər müalicə üsullarından geniş istifadə olunur.

Belə üsullardan biri ozonla müalicədir. Yüksək səmərəli və sərfəli müalicə üsulu olan ozonoterapiyanın köməyi ilə ürək qan-damar, nevroloji, uroloji, dəri-zöhrəvi, şəkərli diabetli xəstələri müalicə etmək olur. Bir sıra bakteriyaları, virus və göbələkləri məhv edən, oksigenin hüceyrələrə çatdırılmasını yaxşılaşdıran, orqanizmdən xolesterini xaric edərək maddələr mübadiləsini normallaşdıran ozonoterapiya burada müvəffəqiyyətlə tətbiq edilir.

"Zirvə Az" klinikasının rəhbəri, təvazökar və işinə vurğun Mariya Təhməzova on ilə yaxındır ki, Azərbaycanın səhiyyə sistemində çalışır. Son illərə kimi "Mariya" adı ilə tanınan, 2009-cu ildən "Zirvə Az" kimi fəaliyyətini davam etdirən klinikanın dövrün tələbləri səviyyəsində fəaliyyət göstərməsi üçün M.Təhməzova və onun rəhbərlik etdiyi kollektiv bütün qüvvə və bacarığını sərf edir.

Ünvan: Hüseynbala Əliyev pr.36
Tel.: (+99412) 568-32-39,
(+99412) 568-32-38
e-mail: m-klinika@mail.ru

ГАФАЛАГ

- Къардав, къарлав - беден еке, акьул
тГимил авай кас
Къарут - гзаф кѳеви тахьанвай мурк
Къаталан хьун - хьел атун
Къаткана - ксана
Къах(ал) - къакъан чка
Къахаж - къах, къурурнавай як
Къацак - къацу вилер квайди
Къвак - хурлинкI
Къвач - зибилар кIватIдай чка
Къвашхь - цлаз ягъай куб
Къваъ - кис, секин
Къвериган - къугъун
Къебекъан - къалчакъдин чанах
Къев - чилик жедай майва
Къегъ - кIир (санжах хьтин)
Къедерар - кIарасдин гулар
Къедив - къугъун (хоккей хьтин)
Къекъвен - экъвен
Къекъер - къекъер, кIвачин
метГелай винел пад
Къелкъвен - гелкъуън
Къидгинун - хкадарун
Къикъен - аял цукал къун
Къиперхъан - руьц
Къираул - мукъувай аквадайди

Къиблепатан Дагъустандин Гелхен хуь-
рий гафар кIватIайди профессор Ярали
Яралиев я.

ВНИМАНИЕ, КОНКУРС!

Лезгинское культурное общество "Самур" (город Харьков) проводит конкурс на знание лезгинской культуры. Представляем вашему вниманию три конкурсных вопроса.

В конкурсе могут принять участие учащиеся среднеобразовательных школ независимо от места проживания.

Вопрос 1. Регионы компактного проживания лезгин.

Вопрос 2. Опишите лезгинскую национальную одежду.

Вопрос 3. Лезгинская кухня на празднике "ЯРАН СУВАР".

Победителей ждут призы.

Ждем ваших ответов до 15 марта 2010 года по адресу: lezgi-fe@mail.ru

ƏNƏNƏ DAVAM EDİR

1835-ci ildə məşhur mə-
arifçi, tarixçi, şair və siyasi
xadim A.Bakixanovun bağlar diyarı Qubada yaratdığı "Gülüstən" ədəbi məclisinin bu il 175 illik yubileyi qeyd ediləcək. O dövrdə Azərbaycanın və Dağıstanın xeyli ədəbi qüvvələrini cəlb etmiş bu məclisdə məşhur şairlər yetişmişdi.

Hazırda "Gülüstən" elmi-ədəbi məclisi adlanan qurumun müntəzəm olaraq ayda bir dəfə məşğələləri keçirilir. Ədəbi məclisin 50-yə yaxın üzvü vardır. Onların çoxu öz dəst-xətti ilə seçilən qələm sahibləridir. Məclisin üzvləri ilə seçilən qələm sahibləridir. Məclisin üzvləri böyük ədibin qoyduğu ənənəni davam etdirmək üçün səylə çalışırlar.

Son illərdə tanınmış şairlər Ələkbər Salah-

"GÜLÜSTAN" - 175 zadə, Kələntər Kələntərli,

Oktay Rza, Şahin Fazil, Yusif Həsənbəy, İslam Türkay, filologiya elmləri doktoru, professor Nazif Ələkbərli, MEA-nın folklor institutunun elmi işçisi Əli Kərimbəyli, Vyana Dövlət Universitetinin professoru Aslan Şir və başqaları elmi-ədəbi məclisin qonağı olmuş, onun üzvlərinə öz tövsiyələrini vermişlər. Respublika Televiziyasında nümayiş etdirilmiş "Qüdsi" filmində "Gülüstən" elmi-ədəbi məclisinin fəaliyyəti də öz əksini tapmışdır.

Şiخəmməd SEYİDMƏMMƏDOV,
"Gülüstən" elmi-ədəbi məclisinin sədri,
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü,
"Araz" ədəbi mükafatı laureatı.

Qusar şəhərinin Mirzə Vəliyev küçəsində təcili olaraq 4 sot meyvə verən bağı, daimi suyu, qazı, telefonu olan ikimərtəbəli ev satılır.

Əlaqə telefonu: 432-92-17.

Qusarın mərkəzindən 2-km aralıda yerləşən Köhnə Xudat kəndində, 20 sot torpaq sahəsində müasir tipli, h/t evin içində, 30 m 3 su hovuzu, işığı, qazı, çoxlu sayda meyvə, qoz ağacları, giriş qapıları və darvazası dəmirdən, plastik pəncərə və qapıları, Finlandiya istehsalı olan qırmızı dam örtüklü, qarajı olan 2 mərtəbəli, mansardalı ev satılır. Bütün sənədləri qaydasındadır.

Qiyməti: 77 000 manat. Bakıda 2-3 otaqlı evlə də dəyişirəm.

Tel.: + (994) 50 220-63-60, Əyyub

САМУР

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции: AZ 1073 Баку, Метбуат проспекти, 529-й квартал, Издательство "Азербайджан", этаж 3, каб. № 101.

www.samurpress.com

админ.сайта: admin@samurpress.com
e-mail:sedagetkerimova@rambler.ru

Расчетный счет

26233080000

Капитал банк г.Баку

1-й Ясамальский филиал

код 200037

ВОИН 130024708

Газета

зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег.№ 78

Индекс: 5581

Тираж: 2000

Заказ: 837

Тел: 432-92-17